

Тернопільська обласна рада
Управління освіти і науки Тернопільської облдержадміністрації
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

Кафедра педагогіки та психології

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПСИХОЛОГІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

спеціальність 053 Психологія

освітньо-професійна програма Психологія

Заблоцький А.Р., Мельник Д.П.: Психологія інклюзивної освіти: робоча програма навчальної дисципліни для студентів спеціальності 053 Психологія. Кременець: КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2021, 25 с.

Розробники:

Заблоцький Андрій Русланович, викладач кафедри педагогіки та психології
Мельник Діана Петрівна, директор інклюзивно-ресурсного центру
Кременецької міської ради

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри педагогіки та психології
Протокол № 1 від 31 серпня 2021 року

Завідувач кафедри педагогіки та психології

В. В. Терпелюк

31 серпня 2021 року

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів: 3	Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки	Нормативна	
Модулів: 1	Спеціальність: 053 Психологія	Рік підготовки:	
Змістових модулів: 2		4	4
Загальна кількість годин: 90		Семестр	
		7	7
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних: 2 самостійної роботи студента: 3,2	Освітньо-професійна програма бакалавра	Лекції	
		16 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		18 год.	8 год.
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
56 год.	76 год.		
		Вид контролю: екзамен	

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:

для денної форми навчання – 38% / 62%;
для заочної форми навчання – 16 % / 84%.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Курс є нормативною дисципліною підготовки фахівців за спеціальністю 053 «Психологія» за освітньо-професійним рівнем першим (бакалаврським). Навчальна програма дисципліни «Психологія інклюзивної освіти» розроблена відповідно до структури та змісту навчальних посібників, які рекомендовано для студентів вищих освітніх закладів. Освітній компонент «Психологія інклюзивної освіти» посідає важливе місце в загальній структурно-логічній схемі підготовки фахівця. Розкрито процес диференціації навчання, виховання та розвитку дітей з відхиленнями у розвитку та відхиленнями у поведінці; виявлення найбільш результативних шляхів, методів та засобів, направлених на своєчасне виявлення, попередження та

подолання відхилень у розвитку та поведінці у дітей та підлітків. Змістові модулі дисципліни забезпечують якісну підготовку на рівні бакалавра психології за рахунок узагальнення знань та вмінь, що були набуті студентами у змістових модулях інших психологічних дисциплін.

Програма передбачає такі **форми навчальної роботи**: лекції, семінарські заняття, самостійну роботу студентів, виконання індивідуальних науково-дослідних завдань.

Вивчення курсу базується на знаннях з основ педагогіки, психокорекції, загальної психології, історії психології, філософії, історії, етики.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен оволодіти такими **компетентностями**:

Загальні компетентності

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК2. Здатність застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях професійної діяльності.

ЗК3. Знання та розуміння предметної області та

ЗК5. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 7. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК 9. Навички міжособистісної взаємодії, здатність працювати в команді.

ЗК 10. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК 11. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК 13. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні

ЗК 14. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя

Спеціальні (фахові , предметні) компетентності

СК 1. Знання категоріально-понятійного апарату психології.

СК 2. Вміння самостійно збирати та критично опрацювати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.

СК 6. Уміння організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову). Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну роботу відповідно до запиту.

СК 7. Здатність усвідомлювати межі своєї компетентності та дотримуватися норм професійної етики.

СК 9. Навички міжособистісного спілкування та роботи в команді у процесі професійної діяльності.

СК 10. Уміння адаптуватися до нових ситуацій та здатність до професійної мобільності.

Програмні результати

ПР1. Визначати, аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.

ПР3. Ілюструвати прикладами закономірності та особливості функціонування та розвитку психічних явищ.

ПР4. Здійснювати пошук інформації з різних джерел для вирішення професійних завдань в т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

ПР5. Здійснювати реферування наукових джерел, обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки.

ПР9. Презентувати результати власних досліджень усно / письмово для поінформованої аудиторії, формулювати розгорнутий аналіз та тези досліджень.

ПР10. Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання.

ПР11. Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника.

ПР13. Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів тощо, відповідно до запиту.

ПР14. Емпатійно взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові особливості.

ПР17. Знати та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога.

ПР18. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям.

ПР19. Розуміти важливість збереження здоров'я (власного й навколишніх) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії.

3. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Методологічні та законодавчо-нормативні засади інклюзивної освіти

Тема 1. Психологія інклюзивної освіти як модель соціального устрою: генезис, понятійно-термінологічні визначення та основні принципи

Вступ до навчального курсу: програма, структура та очікування. Визначення понять «інклюзія», «інтеграція», «порушення психофізичного розвитку», «особливі потреби» та ін. Історичне підґрунтя інклюзивної освіти. Історія спеціальної освіти та інклюзії. Соціальна та медична моделі порушень розвитку. Основні принципи інклюзивної освіти.

Тема 2. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі

Характеристика спеціальної освіти в Україні (вертикальна та горизонтальна структура; спеціальні дошкільні та загальноосвітні шкільні заклади, навчально-реабілітаційні та оздоровчі багатопрофільні центри і т. ін.).

Класифікація порушень психофізичного розвитку у дітей. Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні, ресурсні можливості спеціальної освіти. Розгляд і обговорення окремих найпоширеніших контроверсійних питань у навчанні дітей з особливими потребами.

Тема 3. Інклюзивні школи-ефективні школи

Складові інклюзії. Чому впровадження інклюзії у школі може бути неефективним? Передумови успішної розбудови інклюзивного середовища. Інклюзивні школи – ефективні школи. Роль педагога у впровадженні інклюзивної освіти.

Тема 4. Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в соціокультурне середовище.

Батьки та інклюзія. Батьки як члени навчальних команд. Налагодження стосунків з психологами та персоналом школи. Допомога громадських організацій та соціальних служб. Волонтерство та адвокатство батьків.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Інклюзивна освіта - від основ до практики

Тема 5. Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання

Корекційно-розвивальна робота та її значення у процесі навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку. Мультидисциплінарна команда та її діяльність в умовах інклюзивного навчального закладу. Співпраця фахівців як умова успішності інклюзивного навчання педагогів.

Тема 6. Курикулум навчального та корекційно-розвивального процесів. Індивідуальний навчальний план

Курикулум. Державний стандарт для дітей з особливими освітніми потребами. Загальноосвітні, спеціальні та корекційно-розвивальні програми, їх адаптація та модифікація. Реалізація курикулуму в освітньому процесі. Загальна характеристика індивідуального навчального плану Індивідуальний навчальний план як складова курикулуму. Розробка індивідуального навчального плану. Підготовка та вимоги до підписання ІНП. Аналіз психологічних компонентів індивідуального навчального плану. Співпраця з батьками як з рівноправними членами команди.

Тема 7. Сутність і завдання оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами

Завдання та функції контролю. Об'єкти, види, методи контролю. Оцінювання. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами початкової школи.

Тема 8. Цілі та завдання психокорекційних заходів.

Основні етапи психокорекційного впливу на дитину і підлітка: діагностичний, корекційний, оціночний, прогностичний. Оцінювання за допомогою портфоліо. Проблема готовності до шкільного навчання дитини з особливими освітніми потребами. Формування контрольної-оціночної діяльності молодшого школяра, з особливими освітніми потребами.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	ус бо го	у тому числі					усьог о	у тому числі				
		л	п	ла б	ін д	с.р.		л	п	ла б	ін д	с.р. .
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Методологічні та законодавчо-нормативні засади інклюзивної освіти												
Тема 1. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою: генезис, понятійно-термінологічні визначення та основні принципи	10	2	2			6	10					10
Тема 2. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі.	10	2	2			6	12					8
Тема 3. Інклюзивні школи-ефективні школи.	10	2	2			6	8	2	2			8
Тема 4. Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в соціокультурне середовище.	10	2	2			6	10					10

Змістовий модуль 2. Інклюзивна освіта - від основ до практики												
Тема 5. Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання.	10	2	2			6	12		2			10
Тема 6. Курикулум навчального та корекційно-розвивального процесів. Індивідуальний навчальний план	18	2	4			12	14	2	2			10
Тема 7. Сутність і завдання оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами.	12	2	2			8	12	2	2			10
Тема 8. Цілі та завдання психокорекційних заходів.	10	2	2			6	12					10
Усього годин	90	16	18			56	90	6	8			76

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
1	Філософська концепція інклюзивної освіти	2	2
2	Науково-методичні проблеми теорії і практики впровадження інклюзивної освіти	2	
3	Складові, фактори розвитку та базові моделі впровадження інклюзивної освіти	2	
4	Роль батьків в інклюзивній освіті дітей з особливими Потребами	2	
5	Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного Навчання	2	2
6	Курикулум навчального та корекційно-розвивального Процесів	2	2
7	Індивідуальний навчальний план: зміст, функції, процес розробки, аналіз складових	2	
8	Система оцінювання в умовах інклюзивного навчання	2	2
9	Психолого-педагогічне забезпечення інклюзивного навчання в Україні	2	
Разом		18	8

Семінарське завдання № 1

Тема : Філософська концепція інклюзивної освіти

План

1. Вступ до навчального курсу: програма, структура та очікування.
2. Визначення понять «інклюзія», «інтеграція», «порушення психофізичного розвитку», «особливі потреби».
3. Історичне підґрунтя інклюзивної освіти.
4. Основні принципи інклюзивної освіти.

Контрольні запитання:

1. Назвіть і проаналізуйте соціальні моделі, за якими формувалася суспільна думка стосовно осіб з порушеннями психофізичного розвитку.
2. Розкрийте особливості інклюзії як моделі суспільного облаштування.
3. Визначте та прокоментуйте основні принципи інклюзивного навчання.

Рекомендована література

1. Кашуба Л. В. Інклюзивна модель навчання: компетентнісний підхід. *Завучу. Усе для роботи.* 2011. № 13/14. С. 11–15.

2. Класифікація психічних і поведінкових розладів: клінічний опис і вказівки по діагностиці. 2-е вид. К.: Сфера, 2005. 308 с.
3. Коваленко О. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами *Освіта України*. 2009. № 90. С. 1–2.
4. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. К. : АТОПОЛ, 2011. 83 с.
5. Колупаєва А. Організаційно-педагогічні умови інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір. *Дефектологія*. 2003. № 4. С. 10–12.
6. Колупаєва А., Софій Н., Найда Ю., Даниленко Л. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи. *Директор школи. Шкільний світ*. 2011. № 7. С. 17–22.
7. Концепція розвитку інклюзивної освіти. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2010. № 34/35/36. С. 46–49.

Семінарське заняття № 2

Тема: Науково-методичні проблеми теорії практики впровадження інклюзивної освіти План

1. Характеристика спеціальної освіти в Україні (вертикальна та горизонтальна структура; спеціальні дошкільні та загальноосвітні шкільні заклади, навчально-реабілітаційні та оздоровчі багатопрофільні центри і т. ін.).
2. Класифікація порушень психофізичного розвитку у дітей. Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні, ресурсні можливості спеціальної освіти. Розгляд і обговорення окремих найпоширеніших контроверсійних питань у навчанні дітей з особливими потребами.

Контрольні запитання:

1. Охарактеризуйте систему спеціальної освіти України.
2. Визначте, як демократичні процеси вплинули на функціонування освітньої системи.
3. Зазначте позитиви й негативи стихійного інтегрування.

Рекомендована література:

1. Кашуба Л. В. Інклюзивна модель навчання: компетентнісний підхід. *Завучу. Усе для роботи*. 2011. № 13/14. С. 11–15.
2. Класифікація психічних і поведінкових розладів: клінічний опис і вказівки по діагностиці. 2-е вид. К.: Сфера, 2005. 308 с.
3. Коваленко О. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами *Освіта України*. 2009. № 90. С. 1–2.
4. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. К. : АТОПОЛ, 2011. 83 с.
5. Колупаєва А. Організаційно-педагогічні умови інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір. *Дефектологія*. 2003. № 4. С. 10–12.

6. Колупаєва А., Софій Н., Найда Ю., Даниленко Л. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи. *Директор школи. Шкільний світ*. 2011. № 7. С. 17–22.

7. Концепція розвитку інклюзивної освіти. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2010. № 34/35/36. С. 46–49.

Семінарське заняття № 3

Тема: Складові, фактори розвитку та базові моделі впровадження інклюзивної освіти

План

1. Складові фактори психології інклюзивної освіти.
2. Базові моделі інклюзивної освіти.

Контрольні запитання:

1. Назвіть і проаналізуйте складові, фактори, моделі, за якими формувалася суспільна думка стосовно осіб з порушеннями психофізичного розвитку.
2. Розкрийте особливості інклюзії як моделі суспільного облаштування.
3. Визначте та прокоментуйте основні складові впровадження інклюзивного освіти.

Рекомендована література:

1. Кашуба Л. В. Інклюзивна модель навчання: компетентнісний підхід. *Завучу. Усе для роботи*. 2011. № 13/14. С. 11–15.
2. Класифікація психічних і поведінкових розладів: клінічний опис і вказівки по діагностиці. 2-е вид. К.: Сфера, 2005. 308 с.
3. Коваленко О. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами *Освіта України*. 2009. № 90. С. 1–2.
4. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. К. : АТОПОЛ, 2011. 83 с.
5. Колупаєва А. Організаційно-педагогічні умови інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір. *Дефектологія*. 2003. № 4. С. 10–12.
6. Колупаєва А., Софій Н., Найда Ю., Даниленко Л. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи. *Директор школи. Шкільний світ*. 2011. № 7. С. 17–22.
7. Концепція розвитку інклюзивної освіти. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2010. № 34/35/36. С. 46–49.

Семінарське заняття № 4

Тема: Роль батьків в інклюзивній освіті дітей з особливими освітніми потребами

План

1. Батьки та інклюзія. Батьки як члени навчальних команд.
2. Налагодження стосунків з психологами та персоналом школи.
3. Допомога громадських організацій та соціальних служб.
4. Волонтерство та адвокатство батьків.

Контрольні запитання:

1. Назвіть і проаналізуйте основні функції сім'ї.
2. Розкрийте роль батьків у навчальній команді.
3. Поміркуйте, як можуть бути батьки адвокатами своєї дитини.

Рекомендована література:

1. Кашуба Л. В. Інклюзивна модель навчання: компетентнісний підхід. *Завучу. Усе для роботи*. 2011. № 13/14. С. 11–15.
2. Класифікація психічних і поведінкових розладів: клінічний опис і вказівки по діагностиці. 2-е вид. К.: Сфера, 2005. 308 с.
3. Коваленко О. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами *Освіта України*. 2009. № 90. С. 1–2.
4. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. К. : АТОПОЛ, 2011. 83 с.
5. Колупаєва А. Організаційно-педагогічні умови інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір. *Дефектологія*. 2003. № 4. С. 10–12.
6. Колупаєва А., Софій Н., Найда Ю., Даниленко Л. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи. *Директор школи. Шкільний світ*. 2011. № 7. С. 17–22.
7. Концепція розвитку інклюзивної освіти. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2010. № 34/35/36. С. 46–49.

Семінарське заняття № 5

Тема: Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання

План

1. Методичні вимоги до складання корекційних програм.
2. Обґрунтування вибору форми роботи, режиму проведення занять.
3. Вимоги до комплектування груп дітей з особливими потребами для проведення корекційної роботи.
4. Зміст і оформлення корекційної програми.
5. Документація, яка ведеться в ході реалізації корекційної програми.

Контрольні запитання:

1. Принципи побудови корекційного процесу та необхідність їх дотримання в навчанні та вихованні дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії.
2. Модель взаємодії спеціалістів для залучення дитини з особливими потребами в загальноосвітній простір.
3. Роль координатора інклюзії у визначенні освітнього маршруту для дитини з особливими потребами та здійсненні корекційно-розвивальної роботи.

Рекомендована література:

1. Кашуба Л. В. Інклюзивна модель навчання: компетентнісний підхід. *Завучу. Усе для роботи*. 2011. № 13/14. С. 11–15.

2. Класифікація психічних і поведінкових розладів: клінічний опис і вказівки по діагностиці. 2-е вид. К.: Сфера, 2005. 308 с.
3. Коваленко О. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами *Освіта України*. 2009. № 90. С. 1–2.
4. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. К. : АТОПОЛ, 2011. 83 с.
5. Колупаєва А. Організаційно-педагогічні умови інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір. *Дефектологія*. 2003. № 4. С. 10–12.
6. Колупаєва А., Софій Н., Найда Ю., Даниленко Л. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи. *Директор школи. Шкільний світ*. 2011. № 7. С. 17–22.
7. Концепція розвитку інклюзивної освіти. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2010. № 34/35/36. С. 46–49.

Семінарське заняття № 6

Тема: Курикулум навчального та корекційно-розвивального процесів

План

1. Курикулум та його складові
2. Адаптації та модифікації курикулуму.
3. Яким чином відбувається процес адаптації навчальних програм якщо в класі є учень із аутизмом, сенсорними порушеннями тощо?
4. Як відбувається процес модифікації навчального плану.

Контрольні запитання:

1. Назвіть основні державні нормативно-правові документи, які забезпечують навчальний процес; проаналізуйте можливість їх адаптації до дитини з особливостями психофізичного розвитку.
2. Визначте сутність курикулуму, його складові та його значення в навчальному процесі дитини з особливими освітніми потребами.
3. Розкрийте особливості діяльності навчальної команди інклюзивної школи в розробці та реалізації курикулуму й необхідність співпраці фахівців.

Рекомендована література:

1. Кашуба Л. В. Інклюзивна модель навчання: компетентнісний підхід. *Завучу. Усе для роботи*. 2011. № 13/14. С. 11–15.
2. Класифікація психічних і поведінкових розладів: клінічний опис і вказівки по діагностиці. 2-е вид. К.: Сфера, 2005. 308 с.
3. Коваленко О. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами *Освіта України*. 2009. № 90. С. 1–2.
4. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. К. : АТОПОЛ, 2011. 83 с.
5. Колупаєва А. Організаційно-педагогічні умови інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір. *Дефектологія*. 2003. № 4. С. 10–12.

6. Колупаєва А., Софій Н., Найда Ю., Даниленко Л. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи. *Директор школи. Шкільний світ*. 2011. № 7. С. 17–22.

7. Концепція розвитку інклюзивної освіти. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2010. № 34/35/36. С. 46–49.

Семінарське завдання № 7

Тема : Індивідуальний навчальний план: зміст, функції, процес, розробки, аналіз складових

План

1. Курикулум. Державний стандарт для дітей з особливими освітніми потребами. Загальноосвітні, спеціальні та корекційно-розвивальні програми, їх адаптація та модифікація.

2. Реалізація курикулуму в освітньому процесі. Загальна характеристика індивідуального навчального плану Індивідуальний навчальний план як складова курикулуму.

3. Розробка індивідуального навчального плану. Підготовка та вимоги до підписання ІНП.

4. Аналіз психологічних компонентів індивідуального навчального плану. Співпраця з батьками як з рівноправними членами команди.

Контрольні запитання:

1. Чому необхідно використовувати індивідуальний навчальний план у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.
2. Назвіть основні складові індивідуального навчального плану.
3. Ким і коли здійснюється розробка індивідуального навчального плану.
4. З чого складається підготовка до підписання ІНП.
5. Визначте основні вимоги до написання ІНП.
6. В чому полягає співпраця з батьками при розробці ІНП.
7. Проаналізуйте основні компоненти індивідуально-го навчального плану.

Рекомендована література:

1. Кашуба Л. В. Інклюзивна модель навчання: компетентнісний підхід. *Завучу. Усе для роботи*. 2011. № 13/14. С. 11–15.

2. Класифікація психічних і поведінкових розладів: клінічний опис і вказівки по діагностиці. 2-е вид. К.: Сфера, 2005. 308 с.

3. Коваленко О. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами *Освіта України*. 2009. № 90. С. 1–2.

4. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. К. : АТОПОЛ, 2011. 83 с.

5. Колупаєва А. Організаційно-педагогічні умови інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір. *Дефектологія*. 2003. № 4. С. 10–12.

6. Колупаєва А., Софій Н., Найда Ю., Даниленко Л. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи. *Директор школи. Шкільний світ*. 2011. № 7. С. 17–22.

7. Концепція розвитку інклюзивної освіти. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2010. № 34/35/36. С. 46–49.

Семінарське заняття № 8

Тема : Система оцінювання в умовах інклюзивного навчання

План

1. Завдання та функції контролю. Об'єкти, види, методи контролю. Оцінювання.

2. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами початкової школи.

Контрольні запитання:

1. Назвіть та проаналізуйте завдання контролю в інклюзивному класі.
2. Дайте визначення процесу оцінювання. Розкрийте сутність його показників.
3. Назвіть дидактичні принципи перевірки й оцінювання в інклюзивному класі.
4. Розкрийте сутність дидактичного принципу диференційованості й індивідуалізації контролю в інклюзивному класі.
5. Обґрунтуйте можливість використання критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з різним типом порушень психофізичного розвитку в умовах інклюзії.

Рекомендована література:

1. Кашуба Л. В. Інклюзивна модель навчання: компетентнісний підхід. *Завучу. Усе для роботи*. 2011. № 13/14. С. 11–15.

2. Класифікація психічних і поведінкових розладів: клінічний опис і вказівки по діагностиці. 2-е вид. К.: Сфера, 2005. 308 с.

3. Коваленко О. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами *Освіта України*. 2009. № 90. С. 1–2.

4. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. К. : АТОПОЛ, 2011. 83 с.

5. Колупаєва А. Організаційно-педагогічні умови інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір. *Дефектологія*. 2003. № 4. С. 10–12.

6. Колупаєва А., Софій Н., Найда Ю., Даниленко Л. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи. *Директор школи. Шкільний світ*. 2011. № 7. С. 17–22.

7. Концепція розвитку інклюзивної освіти. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2010. № 34/35/36. С. 46–49.

Семінарське заняття № 9

Тема : Психолого-педагогічне забезпечення інклюзивного навчання в Україні

План

1. Основні етапи психокорекційного впливу на дитину і підлітка: діагностичний, корекційний, оціночний, прогностичний.
2. Оцінювання за допомогою портфоліо.
3. Проблема готовності до шкільного навчання дитини з особливими освітніми потребами.
4. Формування контрольно-оціночної діяльності молодшого школяра, з особливими освітніми потребами.

Контрольні запитання:

1. Назвіть структурні компоненти навчальної програми загальноосвітньої школи.
2. У чому різниця між програмами загальноосвітньої школи і програмами спеціальної загальноосвітньої школи? Назвіть зразки робіт, які можна застосовувати з метою діагностики навчальної діяльності школяра. Зразки яких робіт можуть слугувати для вивчення психічної сфери дитини?
3. Яка мета спостереження як інструментарію оцінювання? Які завдання вирішує спостереження на уроці? Яку інформацію про учня під час перевірки знань може дати спостереження?
4. Які завдання у навчанні учнів з особливими освітніми потребами вирішує інтерв'ю?
5. Які сфери діяльності учнів може охоплювати інтерв'ю? Назвіть вимоги до розроблення й проведення інтерв'ю. У чому суть процедури стандартизації? Як використовують результати тестів, зорієнтованих на норму? Як розробляють тести, орієнтовані на стандарти? Які труднощі стоять перед розробниками тестів, орієнтованих на стандарти?
6. Як в організації навчання дитини з особливими освітніми потребами допомагають результати оцінювання на основі навчальної програми?

Рекомендована література:

1. Кашуба Л. В. Інклюзивна модель навчання: компетентнісний підхід. *Завучу. Усе для роботи*. 2011. № 13/14. С. 11–15.
2. Класифікація психічних і поведінкових розладів: клінічний опис і вказівки по діагностиці. 2-е вид. К.: Сфера, 2005. 308 с.
3. Коваленко О. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами *Освіта України*. 2009. № 90. С. 1–2.
4. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. К. : АТОПОЛ, 2011. 83 с.
5. Колупаєва А. Організаційно-педагогічні умови інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір. *Дефектологія*. 2003. № 4. С. 10–12.
6. Колупаєва А., Софій Н., Найда Ю., Даниленко Л. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи. *Директор школи. Шкільний світ*. 2011. № 7. С. 17–22.

7. Концепція розвитку інклюзивної освіти. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2010. № 34/35/36. С. 46–49.

**Критерії оцінювання навчальних досягнень
здобувачів вищої освіти під час самостійної роботи
на семінарських та практичних заняттях**

1 бал - студент виявляє поверхові знання і розуміння основних положень навчального матеріалу з педагогічної творчості, може поверхово аналізувати події, процеси, явища і робити певні висновки;

2 бали – студент виявляє недостатні знання і розуміння основних положень навчального матеріалу з педагогічної творчості, може поверхово аналізувати події, процеси, явища і робити певні висновки; відповідь містить часткові помилки, недостатньо осмислена; самостійно відтворює більшу частину навчального матеріалу; відповідає за планом, висловлює власну думку щодо теми, вміє застосовувати знання при розв’язуванні задач за зразком; користується додатковими джерелами.

3 бали – знання студента є достатньо повними, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, логічно висвітлює події з точки зору смислового взаємозв’язку, уміє аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв’язки і залежності між явищами, фактами, робити висновки, загалом контролює власну діяльність. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями. Студент здатен на рецензію відповіді іншого студента; здатен опрацювати матеріал самостійно.

4 бали – студент володіє глибокими і міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та протиріччя процесів; робить аргументовані висновки; критично оцінює окремі нові факти, явища, ідеї; використовує додаткові джерела та матеріали; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності; вирішує творчі завдання; відрізняє упереджену інформацію від об’єктивної; здатен сприйняти іншу позицію як альтернативну.

5 балів – студент має системні, дієві знання з педагогічної творчості, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності, користується широким арсеналом засобів-доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити і розв’язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї; самостійно виконує науково-дослідну роботу; логічно і творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої обдарування та нахили у процесі вивчення педагогічної творчості.

6. Самостійна робота студентів

Метою самостійної роботи студентів є оволодіння теоретичними та практичними знаннями, професійними вміннями і навиками по профілю вивченої дисципліни.

Самостійна робота є обов'язковою для кожного студента; базується на вивченні та аналізі матеріалів із основних і додаткових літературних джерел; підготовці повідомлень й доповідей, виконанні практичних завдань й тестів.

Контроль якості виконання самостійної роботи студента здійснюється на семінарських заняттях шляхом усного та письмового опитування, виконання тестів по вивченому матеріалу.

Перелік тем для самостійного опрацювання

№	Зміст самостійної роботи	Кількість годин (денна)	Кількість годин (заочна)
1.	Сутність та відмінність термінологічних визначень: «аномальні діти»- «діти з особливими освітніми потребами».	4	5
2.	Сегрегація, інтеграція, інклюзія - ознаки та відмінності.	3	5
3.	Ознаки сегрегативного та інклюзивного навчання.	3	5
4.	Нормативно-правова база інклюзивного навчання.	4	5
5.	Інклюзивна школа – осередок громади.	3	3
6.	Роль педагога у впровадженні інклюзивної практики.	4	5
7.	Громадські батьківські організації та їх роль у впровадженні інклюзивної освіти.	3	5
8.	Волонтерство та адвокатство батьків дітей з особливими потребами.	4	5
9.	Система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими потребами в умовах інклюзії.	3	5
10.	Розроблення індивідуального навчального плану.	4	5
11.	Оцінювання в навчальному процесі (зарубіжний досвід).	4	4
12.	Технологія портфоліо, облікове портфоліо вчителя.	4	5
13.	Сутність оцінювання на основі навчальної програми.	3	4
14.	Диференційоване викладання (змісту, процесу, кінцевих результатів).	3	5
15.	Планування процесу оцінювання для подальшого диференційованого викладання.	4	4
16.	Приклади успішної практики залучення дітей з	3	4

	особливими освітніми потребами до інклюзивних шкіл («Case study»).		
Усього:		56	76

7. Індивідуальне завдання

Порядок подання та захист ІНДЗ

1. Звіт про виконання ІНДЗ подається у вигляді реферату, презентації тощо.
2. ІНДЗ подається викладачу не пізніше ніж за 2 тижні до підсумкового контролю або завершення семестру.
3. Оцінка за ІНДЗ виставляється на заключному занятті (семінарському, практичному) на основі попереднього ознайомлення викладача зі змістом ІНДЗ. Можливий захист завдання шляхом усного звіту студента про виконану роботу або презентації.
4. Оцінка за ІНДЗ враховується при виведенні підсумкової оцінки з навчального курсу. Максимальна кількість балів – 20.

Теми для ІНДЗ

1. Психолого-педагогічне обстеження дітей із ЗПР в умовах групи спеціального призначення.
2. Індивідуальний підхід до дітей з особливими потребами.
3. Упровадження нових інформаційних технологій в умовах інклюзивної освіти.
4. Шкільна реформа: перехід від роздільних систем освіти до інклюзивних шкіл.
5. Корекційна підтримка в контексті психологічної допомоги дітям з психологічними вадами.
6. Проблеми корекції мовленнєвого розвитку дітей із вродженим незрощенням губи і піднебінням.
7. Навчання мови і мовлення дітей з порушенням слуху.
8. Особливості логопедичної роботи з усунення дизартричних порушень.
9. Вплив інклюзивної освіти на забезпечення освіти для всіх.
10. Обґрунтування інклюзивної освіти.
11. Необхідність професійної підготовки для забезпечення інклюзивної освіти.
12. Роль оцінки успішності у забезпеченні якісної освіти.
13. Організація підтримки системи інклюзивної освіти.
14. Участь громади та родини у процесі інклюзивної освіти.
15. Розроблення інклюзивної навчальної програми.
16. Підтримка розвитку системи інклюзивної освіти.
17. Відмінність між «інклюзією» та «інтеграцією».
18. Інклюзивна освіта: українські реалії.
19. Програма «Розвиток інклюзивної освіти дітей з особливими потребами у загальноосвітніх та дошкільних закладах».

20. Особливості розвитку дітей з вадами інтелекту (розумового розвитку).
21. Інклюзивний підхід до навчання дітей з вадами розумового розвитку.
22. Принципи педагогічної діяльності орієнтованої на інтереси сім'ї.
23. Особливості формування рухів та дій у дітей з порушенням зору на уроках.
24. Шляхи реалізації індивідуального підходу у роботі з батьками.
25. Психофізіологічні аспекти готовності дітей з ДЦП до шкільного навчання.

Критерії оцінювання ІНДЗ

При розробленні критеріїв оцінки за ІНДЗ береться за основу повнота і правильність виконання завдання, ступінь усвідомлення та розуміння студентом навчального матеріалу проблемного характеру; враховується здатність студента диференціювати, інтегрувати та уніфікувати отримані знання, застосовуючи наукову термінологію; уміння здійснювати самостійний пошук та використання додаткового матеріалу для глибокого, логічного і творчого аналізу вивченого; уміння творчо застосовувати теоретичні знання при виконанні практичних завдань; мовленнєве оформлення відповіді тощо.

1-2 балів – студент знає більше половини навчального матеріалу, розуміє основний навчальний матеріал, здатний з помилками й неточностями дати визначення понять, сформулювати правило, здатен відтворити його з помилками та неточностями, має стійкі навички роботи з текстом підручника, може самостійно оволодіти більшою частиною заданого матеріалу, формулює поняття, наводить приклади, знає основні дати, орієнтується у хронології, підтверджує висловлене судження одним-двома аргументами; здатен використовувати наочні матеріали; відповіді непослідовні та нелогічні.

3-5 балів – студент виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, може поверхово аналізувати події, процеси, явища і робити певні висновки; відповідь його правильна, але недостатньо осмислена; самостійно відтворює більшу частину навчального матеріалу; відповідає за планом, висловлює власну думку щодо теми, вміє застосовувати знання при розв'язуванні задач за зразком; користується додатковими джерелами.

6-9 балів – студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, розуміє основоположні теорії та факти, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; уміє наводити окремі власні приклади та підтвердження певних думок, застосовувати вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; самостійно користується додатковими джерелами; частково контролює власні навчальні дії; правильно використовує термінологію; складає таблиці та схеми.

10-13 балів – знання студента є достатньо повними, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, логічно висвітлює події з точки зору смислового взаємозв'язку, уміє аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки та залежності між явищами, фактами, робити висновки, загалом контролює власну діяльність. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями.

14-16 балів – студент володіє глибокими та міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та протиріччя процесів; робить аргументовані висновки; критично оцінює окремі нові факти, явища, ідеї; використовує додаткові джерела та матеріали; самостійно

визначає окремі цілі власної навчальної діяльності; вирішує творчі завдання; відрізняє упереджену інформацію від об'єктивної; здатен сприйняти іншу позицію як альтернативну.

17-20 балів – студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності, користується широким арсеналом засобів-доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити й розв'язувати проблеми, самостійно здобувати та використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї; самостійно виконує науково-дослідну роботу; логічно і творчо викладає матеріал у письмовій формі; розвиває свої обдарування та нахили.

8. Методи навчання

Лекції (традиційні, лекції-презентації з використанням ІКТ, лекція-візуалізація), розповідь, пояснення, семінарські заняття, проблемна бесіда, дискусія, ілюстрування, самонавчання, навчальні дослідження, метод проектів, робота в малих групах, тренувальні вправи, консультації.

9. Методи контролю

Поточне оцінювання: усне та письмове опитування, тестовий контроль, оцінювання презентацій, ІНДЗ, самостійної роботи. Підсумковий контроль - екзамен.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота									Тест	ІНДЗ	Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2								
Теми									Тест	ІНДЗ	Сума
1	2	3	4	5	6	7	8	9			
5	5	5	5	5	5	5	5	5	35	20	100

Шкала оцінювання знань та вмінь здобувачів вищої освіти під час підсумкового контролю, яка передбачає співвідношення питомої ваги результатів поточного й проміжного контролю та результатів здачі екзамену

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою академії	Підсумкова оцінка	
			Результати поточного та проміжного контролю –	Результати здачі екзамену – коефіцієнт

			коефіцієнт 0,5	0,5
A	Відмінно	90 – 100	90 – 100	90 – 100
B	Добре	82 – 89	82 – 89	82 – 89
C		75 – 81	75 – 81	75 – 81
D	Задовільно	67 – 74	67 – 74	67 – 74
E		60 – 66	60 – 66	60 – 66
FX	Незадовільно	35 – 59	35 – 59	35 – 59
F		0 – 34	0 – 34	0 – 34

Критерії оцінювання за національною шкалою

Оцінка А «5» («відмінно») (90–100): студент виявляє міцні, глибокі та системні знання навчально-програмованого матеріалу; відповідь студента повна, правильна, логічна, містить аналіз, систематизацію, узагальнення навчального матеріалу; демонструє вміння самостійно знаходити та користуватися джерелами інформації, критично оцінювати окремі нові факти, явища, ідеї, встановлювати причинно-наслідкові та міжпредметні зв'язки, робити аргументовані висновки; користується широким арсеналом засобів доказів власної думки, вирішує складні проблемні завдання; виявляє варіативність мислення і раціональність у виборі способів розв'язання практичних завдань; творчо застосовує професійні вміння і навички; вміє пов'язати теорію з практикою; володіє культурою викладу інформації, мова студента грамотна.

Оцінка В «4» («добре») (82–89): студент виявляє міцні, повні, ґрунтовні знання навчально-програмованого матеріалу; демонструє розуміння основоположних теорій і фактів, вміння аналізувати, порівнювати та систематизувати інформацію, встановлювати зв'язок з обраною професією та робити висновки; використовує загальновідомі докази у власній аргументації; вільно застосовує матеріал у стандартних ситуаціях; відповідь студента в цілому правильна, логічна та достатньо обґрунтована, однак при відповіді та виконанні практичних завдань допускає несуттєві помилки; рівень мовленнєвої культури відповідає загальноприйнятим нормам.

Оцінка С «4» («добре») (75–81): студент виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, проте його знання недостатньо глибокі та осмислені; відповідь на рівні загальних уявлень про предмет; демонструє деяке порушення логічності й послідовності викладу матеріалу; виявляє вміння частково аналізувати навчальний матеріал, порівнювати та робити певні, але неконкретні й неточні висновки; не вміє пов'язати теоретичні положення з практикою; має фрагментарні навички в роботі з джерелами інформації; виявляє невисоку культуру викладу знань.

Оцінка Д «3» («задовільно») (67–74): студент фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу; має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення; виявляє елементарні знання фактичного матеріалу; викладає матеріал уривчастими

реченнями, при відповіді допускає суттєві помилки, які не здатен виправити після коректування запитань; недостатньо володіє розумовими операціями; відсутні уміння і навички у роботі з джерелами інформації; не вміє логічно мислити та викласти свою думку.

Оцінка Е «3» («задовільно») (60–66): має мінімально достатні знання з дисципліни, зі значними помилками; у загальному недостатньо орієнтується у теоретичних ключових поняттях змістового модуля, теми; не досить впевнено, з суттєвими помилками застосовує знання у практичних ситуаціях.

Оцінка FХ «2» («незадовільно») (35-59) (з можливістю повторного складання): студент не має мінімально достатніх знань з дисципліни; погано або зовсім не орієнтується у теоретичних ключових поняттях змістового модуля, теми; не виявляє павичок застосування знань у практичних.

11. Методичне забезпечення

Навчально-методичного забезпечення, періодичні видання, посібники, мультимедійні презентації за змістом тем.

12. Рекомендована література

Базова:

1. Кашуба Л. В. Інклюзивна модель навчання: компетентнісний підхід. *Завучу. Усе для роботи*. 2011. № 13/14. С. 11–15.
2. Класифікація психічних і поведінкових розладів: клінічний опис і вказівки по діагностиці. 2-е вид. К.: Сфера, 2005. 308 с.
3. Коваленко О. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами *Освіта України*. 2009. № 90. С. 1–2.
4. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. К. : АТОПОЛ, 2011. 83 с.
5. Колупаєва А. Організаційно-педагогічні умови інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір. *Дефектологія*. 2003. № 4. С. 10–12.
6. Колупаєва А., Софій Н., Найда Ю., Даниленко Л. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи. *Директор школи. Шкільний світ*. 2011. № 7. С. 17–22.
7. Концепція розвитку інклюзивної освіти. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2010. № 34/35/36. С. 46–49.
8. Кашуба Л. В. Інклюзивна модель навчання: компетентнісний підхід. *Завучу. Усе для роботи*. 2011. № 13/14. С. 11–15.
9. Класифікація психічних і поведінкових розладів: клінічний опис і вказівки по діагностиці. 2-е вид. К.: Сфера, 2005. 308 с.
10. Коваленко О. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами *Освіта України*. 2009. № 90. С. 1–2.
11. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. К. : АТОПОЛ, 2011. 83 с.

12. Колупаєва А. Організаційно-педагогічні умови інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір. *Дефектологія*. 2003. № 4. С. 10–12.

13. Колупаєва А., Софій Н., Найда Ю., Даниленко Л. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи. *Директор школи. Шкільний світ*. 2011. № 7. С. 17–22.

14. Концепція розвитку інклюзивної освіти. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2010. № 34/35/36. С. 46–49.

Додаткова:

1. Актуальні проблеми спеціальної психології та педагогіки: [зб. наук. праць наук. ред. Вишемирський В. С. та ін.]. Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2005. 202 с.

2. Андрійчук С. Сучасна система соціального обслуговування дітей з особливими потребами. *Вісник Львівського університету*. Сер. педагогічна. 2005. Вип. 20. С. 178–184.

3. Балакірська Л. В. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами. *Педагогічна майстерня*. 2011. № 6. С. 11–13.

4. Будник О. Б. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Івано-Франківськ: ПП Бойчук А. Б., 2015. 152 с

5. Вовчик-Блакитна О. Індивідуальні особливості емоційного розвитку дитини: стратегії педагогічного супроводу. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 4. С. 1–3.

6. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі та соціальному середовищі : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. 308 с.

7. Глуханюк Т. Соціально-психологічний супровід дітей із особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу URL: <http://ippo.if.ua/predmety/ocppsr/index.php?id=78&r=site/stattya> (дата звернення 09.10.2018 р)

8. Гріневич Ж. Орієнтація на особистість: робота в інклюзивних групах *Дошкільне виховання*. 2011. № 46. С. 6–8.

9. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» від 5 червня 2014 року № 1324. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1324-18> (дата звернення: 09.10.2021).

10. Кас'яненко О. М. Співдружність з батьками як умова компенсуючого виховання дітей з особливими потребами. Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: зб. тез доповідей *Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Мукачево, 17–18 травня 2017 р.)* / гол. ред. Т. Д. Щербан. Мукачево: РВВ МДУ, 2017. С. 58–60.

11. Короденко М. Основні міжнародні документи в галузі інклюзивної освіти. *Освіта України*. 2011. 18 лип. (№ 53/54). С. 8.

12. Луценко І. Психолого-педагогічний супровід дитини з особливими потребами. *Психолог. Шкільний світ*. 2005. № 40. С. 19–27.

13. Методичний лист від 2.1.13 № 1/9–1 «Про визначення завдань працівників психологічної служби щодо запровадження інклюзивного навчання» URL: http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_9-1736-13 (дата звернення : 7.08.2020).
14. Методичний лист від 26.7.12 № 1/9–529 «Психологічний і соціальний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання» URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/MUS18532.html (дата звернення: 7.08.2020).
15. На допомогу батькам, що мають дітей з особливими потребами / [Л. В. Борщевська, А. В. Зіброва, І. Б. Іванова та ін.]. К.: Український інститут соціальних досліджень, 2005. 79 с.
16. Нагорна О. Б. Особливості корекційно-виховної роботи дітьми з особливими освітніми потребами: навчально-методичний посібник. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/4057/1/v23.pdf> (дата звернення: 7.08.2020).
17. Наказ МОН України від 6.2.2015 № 104/52 «Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0224-15> (дата звернення 7.08.2018 р.).
18. Островська В. Дитина з особливими потребами в загальноосвітній школі. *Психолог. Шкільний світ*. 2004. № 10. С. 60–61.
19. Порядок організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/organizaciya-diyalnosti-inklyuzyvnyh-grup-u-zakladah-doshkilnoyi-osvity-instrukciya-mon> (дата звернення: 02.07.2020).
20. Програма «Інклюзивна освіта» URL: <http://www.ussf.kiev.ua./index.php?go=Inklus> (дата звернення: 06.09.2020).
21. Сак Т. В. Психолого-педагогічні основи управління учбовою діяльністю учнів із затримкою психічного розвитку у школі інтенсивної педагогічної корекції. К. : Актуальна освіта, 2005. 246 с.
22. Сак Т. Організація навчального процесу в інклюзивному класі. *Дефектологія*. 2011. № 2. С. 8–11.
23. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами : методичний посібник / за ред. Софій Н. З. К.: Пляєди, 2015. 66 с.
24. Уманець Г. М., Кулеш В. О., Кобзар О. В. Інклюзивна освіта: особливій дитині – особлива увага: практико-зорієнтований посібник. Донецьк : Витоки, 2010. 128 с.
25. Швед М. Основи інклюзивної освіти: підручник. Львів : Український католицький університет, 2015. – 360 с.

13. Інформаційні ресурси

1. <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>
2. <http://education-inclusive.com/wp-content/docs/Navchalno-metodychnyj-posibnyk-Osnovy-Inklyuzyvnoyi-osvity.pdf>